

ЎТМИШГА НАЗАР

3 ЖИЛД, 3 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 3, НОМЕР 3

LOOK TO THE PAST

VOLUME 3, ISSUE 3

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Мургазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

"Ўтмишга назар" илмий журнали таҳририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет научного журнала "Взгляд в прошлое"
Editorial board of the scientific journal Looking into the past

Кебадзе Мадонна

*Доктор исторических наук, Телавский
государственный университет, Грузия*

Бурдиашвили Майя

*Доктор исторических наук, Телавский
государственный университет, Грузия*

Кожакеева Ляззат Темировна

*тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика университети,
Қозоғистон Республикаси*

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич

*тарих фанлари доктори, профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети*

Бобожонова Дилором Бобожонова

*тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон
жаҳон тиллари университети*

Зияева Доно Ҳамидовна

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎЗР ФА Тарих институти*

Аширов Адҳам Азимбаевич

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎЗР ФА Тарих институти*

Агзамова Гулчеҳра Азизовна

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎЗР ФА Тарих институти*

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна

*тарих фанлари доктори, Тошкент
кимё - технология институти*

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна

*тарих фанлари номзоди, Ўзбекистон
давлат жаҳон тиллари университети доценти*

Эргашева Юлдуз Алимовна

*Тарих фанлари доктори, профессор
Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти*

Теймураз Ахалмосулишвили

*профессор, Телавский государственный университет,
Грузия*

Халикова Раҳбар Эргашевна

*тарих фанлари доктори, профессор, Тошкент
давлат техника университети*

Ишанходжаева Замира Райимовна

*тарих фанлари доктори, профессор в.б., Ўзбекистон
Миллий Университети*

Кобзева Ольга Петровна

*тарих фанлари доктори, профессор в.б., Ўзбекистон
Миллий университети*

Одилов Аброр Анварович

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий университети*

Ерметов Аваз Абдуллаевич

*тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон
Миллий университети*

Саипова Камола Давляталиевна

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий университети*

Джоробекова Айнура Эшимбековна

*тарих фанлари номзоди, профессор, Ташқи ишлар
вазирлиги қошидаги Дипломатия академияси,
Қозоғистон Республикаси*

Толипов Файзулла Саидович

*Тошкент давлат техника университети доценти,
тарих фанлари номзоди*

Page Maker\Верстка\Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

1.Арипджанов Отабек КУШОН БАҚТРИЯСИНИНГ СУЯК ЎЙМАКОРЛИГИДАГИ ТАСВИРЛАРНИНГ БАДИИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ ВА РАМЗЛАРИ.....	4
2.Абдураззоқов Сайдулло ЯНГИ ПЕДАГОГИК ВА ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ: ШАКЛЛАНИШ ТАРИХИ ВА МОҲИЯТИ.....	11
3.Икромов Нозим КАВИЙЛАР ТАСВИРЛАНГАН БАҚТРИЯ БУЛЛАСИ.....	19
4.Йўлдошева Зубайда, Боқиев Анвар ЁЗМА МАНБАЛАРНИ ТАДҚИҚ ЭТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ....	24
5.Носиров Бунёд, Носирова Феруза ЎЗБЕКИСТОНДА УМУМИЙ ОВҚАТЛАНИШ ТИЗИМИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА УНГА АҲОЛИ ЭҲТИЁЖИНИНГ ОРТИБ БОРИШИ (СОВЕТ ҲУКУМАТИ ЙИЛЛАРИДА).....	32
6.Пардаев Тошкентбой, Бўронов Абдулҳаким ЖАНУБИЙ ЎЗБЕКИСТОНДА ПАХТАЧИЛИК САНОАТИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ: НАТИЖАЛАР ВА МУАММОЛАР.....	41
7.Саматова Феруза, Қурбонов Бекжон ИЛК ЎРТА АСРЛАРДА СЎҒДИЁННИНГ БУЮК ИПАК ЙЎЛИДА АМАЛГА ОШИРГАН МАДАНИЙ АЛОҚАЛАР ТАРИХИ.....	49
8.Толипов Файзулла, Ахророва Севара ЎЗБЕКИСТОН МУСТАҚИЛЛИГИНИНГ ДАСТЛАБКИ ЙИЛЛАРИДА ХУСУСИЙЛАШТИРИШ ВА ТАДБИРКОРЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ХУСУСИДА.....	54
9.Тогаев Мамаразок ТУРКИСТОН ЎЛКАСИДА ТИББИЁТ СОҲАСИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ТАРИХИ.....	63
10.Юлдашев Авазбек ЎЗБЕКИСТОНДА ЁШ РАҲБАР КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ТИЗИМИДА АМАЛГА ОШИРИЛАЁТГАН ИСЛОҲОТЛАР ХУСУСИДА.....	68
11.Қозоқов Тоҳиржон ХОНЗОДАБЕГИМ.....	76
12.Рискулов Шахжохон Д.Н.ЛОГОФЕТ ТАДҚИҚОТЛАРИДА РОССИЯ-АФҒОНИСТОН МУНОСАБАТЛАРИ.....	81

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Носиров Бунёд,
Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори, доцент
Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети
Жиззах филиали
n.bunyod2020@mail.ru
Носирова Феруза,
ЖДПИ магистранти

ЎЗБЕКИСТОНДА УМУМИЙ ОВҚАТЛАНИШ ТИЗИМИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА УНГА АҲОЛИ ЭҲТИЁЖИНИНГ ОРТИБ БОРИШИ (СОВЕТ ҲУКУМАТИ ЙИЛЛАРИДА)

For citation: Nosirov Bunyod, Nosirova Feruza. FORMATION AND INCREASE OF THE POPULATION'S NEED FOR A PUBLIC CATERING SYSTEM IN UZBEKISTAN (DURING SOVIET GOVERNMENT). Look to the past. 2020, vol. 3, issue 3, pp. 32-40

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2020-3-5>

АННОТАЦИЯ

Мақолада Ўзбекистонда ХХ асрнинг 20-80 йилларида умумий овқатланиш тизимининг фаолияти, бу борада олиб борилган совет ҳукуматининг сиёсати, моддий-техник таъминот, муаммолар ҳамда аҳолининг бу борада эҳтиёжи масалалари ёритилган.

Совет ҳокимияти йилларида умумий овқатланиш тизимининг янги йўналишлари шаклланди. ХХ асрнинг 40-йилларига қадар умумий овқатланиш тизимини бир неча юқори идоралар томонидан бошқарилиб, бу ҳолат ўз навбатида, турли идоралар таркибидаги умумий овқатланиш муассасаларида хизмат кўрсатиш сифати, нархи ва шароити ҳам турлича бўлишида муҳим аҳамият касб этди.

Республикада ХХ асрнинг 60-70 йилларида умумий овқатланиш тизимини ривожлантириш борасида амалга оширилган чора-тадбирлар ва ишлар кўлами ўша даврда аҳолининг ўсиб келаётган талабларига жавоб бера олмади.

Калит сўзлар: Умумий овқатланиш тизими, ошхона, меъёр, институт, мактаб, "социалистик турмуш тарзи", Иттифоқ республикалари.

Носиров Бунёд,
доктор философских наук по истории, доцент
Джизакский филиал Национального университета
Узбекистана имени Мирзо Улугбека
N.bunyod2020@mail.ru
Носирова Феруза,
магистр в JDPI

"ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ОБЩЕСТВЕННОГО ПИТАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ И ПОВЫШЕНИЕ ПОТРЕБНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ К НЕМУ" (В ГОДЫ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ)

АННОТАЦИЯ

В статье освещена деятельность системы общественного питания в Узбекистане в 20-80 годах XX века. В том числе проводимые мероприятия советской власти по укреплению системы, материально-технического обеспечения, проблемы и потребности населения в данной сфере.

В советское время сформировались новые направления в системе общественного питания. Следует отметить, что до 40-года XX-го века система общественного питания управлялась несколькими ведомствами. Это, в свою очередь, означает, что качество обслуживания, цены и условия были различны в разных подведомственных предприятиях общественного питания.

В республике в 60-70-е годы XX-го века были предприняты ряды меры и объем работы по развитию системы общественного питания не отвечал растущим потребностям населения в то время.

Ключевые слова: система общественного питания, столовая, норма, институт, школа, "социалистический образ жизни", Союзные республики.

Nosirov Bunyod,
Doctor of Philosophy in History, Associate Professor
Jizzakh branch of the National University
Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek
N.bunyod2020@mail.ru
Nosirova Feruza,
Master in JDPI

FORMATION AND INCREASE OF THE POPULATION'S NEED FOR A PUBLIC CATERING SYSTEM IN UZBEKISTAN (DURING SOVIET GOVERNMENT)

ABSTRACT

The article highlights the activities of the public nourishment system in Uzbekistan in the 20-80s of the twentieth century including ongoing measures of the Soviet government policy to strengthen that system, materialistic-technical support, problems and needs of the population in this area.

During the period of Soviet government, new directions were formed in the catering system. It should be noted that until the 40th of the 20th century, the catering system was managed by several departments. This, in turn, means that the quality of service, prices and conditions were different in different subordinate catering establishments.

In the 60-70s of the twentieth century the number of measures and the amount of activities to develop the catering system could not support the increasing needs of the population at that time in the republic.

Index Terms: general catering system, cafeteria, measure, school, institute, "socialist lifestyle", Union Republic .

Долзарблиги: Бугунги кунда инсон манфаатлари ва унинг эҳтиёжларини хизмат кўрсатиш соҳасини янада ривожлантириш орқали таъминлашга алоҳида эътибор берилаётганини миллий иқтисодиётда хизмат кўрсатиш соҳасининг улушини кўпайтириш ҳамда "хизмат кўрсатиш соҳасини жадал ривожлантириш, ялпи ички маҳсулотни шакллантиришда хизматларнинг ўрни ва улушини ошириш, кўрсатилаётган хизматлар таркибини, энг аввало, уларнинг замонавий юқори технологик турлари ҳисобига тубдан ўзгартириш"[1] назарда тутилаётганида кўриш мумкин.

Айтиш лозимки, бугунги кунда юртимизда хизмат кўрсатиш соҳасида амалга оширилаётган кенг қўламли ишлар кишиларнинг турмуш даражасини юксалтиришга хизмат қилиб келмоқда. Ҳозирги вақтда Ўзбекистонда хизмат кўрсатиш соҳасида ишлаётганлар улуши иқтисодиётда банд жами аҳолининг 50 фоиздан ортигини ташкил этади [2]. Бу кўрсаткич иқтисодий ривожланган давлатларда хизмат кўрсатиш соҳасида ишлаётганлар улуши билан деярли тенг.

Дарҳақиқат, ижтимоий-маиший инфраструктуралар инсон ҳаётида муҳим аҳамият касб этади. Айнан ижтимоий-маиший хизмат кўрсатиш муассасалар фаолияти, шарт-шароитлар ва уларнинг ривож боразидаги имкониятлар хусусида фикр юритар эканмиз, бу соҳанинг совет давридаги фаолиятига тўхтаб ўтишни жоиз деб ҳисобладик.

Маълумки, ижтимоий инфраструктураларнинг бир тармоғи ҳисобланган умумий овқатланиш тизими [3] кишилар ҳаётида алоҳида ўринга эга бўлиб, унда ишнинг тўғри ташкил этилиши, шароити, сифати, аҳолининг эҳтиёж ва таклифларини инобатга олиниши ўз ўрнида муассаса ривожидида муҳим аҳамият касб этади.

Умумий овқатланиш муассасалари узоқ тарихга эга бўлиб, уларнинг замонавий кўринишларини вужудга келишида қуйидагиларни эътироф этиш лозим. Бугунги кунда ҳам аҳоли кўп ташриф буюрадиган чойхоналар қадимда работлар, бозор, гузарлар ва маҳаллалардаги хушманзара жойларга қурилган, уларда чой-нондан ташқари турли қанд-курс, мева қоқилар сотилган, таомлар ҳам тайёрланган. Чойхоналарлар мусофирлар, йўловчилар тунаб қоладиган жой вазифасини ҳам бажарган. XIX аср охирига келиб Россия империяси Ўрта Осиёни босиб олганидан кейин "Ривьера", "Париж", "Шимол" (Самарқанд), "Регина", "Буффа", "Анона" (Тошкент) каби ресторанларда фақат юқори табақа вакилларига хизмат кўрсатилган [4].

Умуман қайд этиш мумкинки, ўтган асрнинг 20-80 йилларида давлат ва жамият бошқарувидан халқ хўжалигининг барча тармоқлари коммунистик мафкура таъсирида фаолият юритиши натижасида, Ўзбекистонда аҳолига маиший ва умумий овқатланиш йўналишида хизмат кўрсатувчи тизим ҳам энг оқсаган соҳалардан бири бўлди.

Шу даврда, совет мамлакати узра "социалистик турмуш тарзи"ни шакллантиришга кенг эътибор қаратилди ва бу борада, қатор дастурлар ва режалар ишлаб чиқиладиган бошланди. Айниқса бу масалага коммунистик партиянинг қатор съездлари дастурида кенг эътибор қаратилиб, асосий ҳолатлар сифатида айнан аҳолининг турмуш ва меҳнат шароитини яхшилаш кўзда тутилди.

Бироқ, соҳа ривожини ушбу режаларга номуносиб бўлди, қатор ҳудудларда умумий овқатланиш муассасалари фаолияти аҳолининг талабга жавоб бермади, соҳа вакилларида жойларда кишиларнинг эҳтиёжи катта бўлди.

Методлар:

Мақолада XX асрнинг 20-80 йилларида Ўзбекистонда умумий овқатланиш тизими фаолияти, соҳада амалга оширилган ўзгаришлар ва янгиликлар, ҳамда уларга аҳолининг муносабати масалалари қиёсийтаҳлил тамойиллари асосида ёритилган.

Ўз ўрнида ушбу мавзу бир қатор совет даври олимларидан М.С.Хидоятлов, М.Д.Ражабова, Р.Х.Шадиёв, Б.Т.Баринов, ва Э.Юсупов-ларнинг [5] илмий тадқиқот ишларида умумий овқатланиш тизимидаги ўзгаришлар ва фаолияти хусусида қисман маълум бир ҳудуд ёки даврга оид маълумотлар ёритилган. Бугунги кунда ушбу даврга оид умумий овқатланиш тизимида оид масалалар бир қатор қўшни давлат олимлари, яъни Н.В.Чаус, Д.Б.Ильющенко, Н.Б.Лебина, И.Б.Орлов ва Т.Г.Буярова кабиларнинг тадқиқот ишларида таъкидлаб ўтилган.

Тадқиқот натижалари:

1923-1924 йилларда меҳмонхоналарда ошхоналар, дам олиш жойлари ва бозорларда кизил чойхоналар ва кабохоналар очилган [6].

XX асрнинг 30-йиллардан бошлаб, совет давлатида аёлларни янги совет давлатини барпо этишга ишларига жалб қилиш мақсадида, уларни ошхона ишидан озод қилиш масаласига эътибор қаратилди. Бу борада турли тарғибот материалларидан кенг фойдаланилди [7].

1930-йиллар охиридан бошлаб бир қараганда овқатланиш тизими йилдан-йилга ривожлангандек кўринади. Масалан, Тошкент шаҳрида ошхона ва ресторанлар сони 1924 йил 32 та, 1938 йил 47 та, 1939 йил-51, 1940-103 тани ташкил қилган. Тамадихоналар сони 1938-йилда-103, 1939 й.-181, 1940 й.-302 данадан иборат бўлган [8].

Совет ҳокимияти умумий овқатланиш муассасаларидан молиявий фойда кўришга ҳаракат қилган. Хусусан, 1924 йилда Тошкент "янги" шаҳар совети шаҳардаги барча ресторанлар, ошхоналар ва тамадихоналар кечаси 23.00 дан кейин ташриф буюрадиган кишилар ҳисобига 2 фоизлик марка ёпиштириш ҳақида буйруқ берилган [9].

XX асрнинг 40-йилларига қадар республикада аҳолига умумий овқатланиш тизими бўйича хизматлар кўплаб идора ва ташкилотлар жумладан, "Ўзбекхунаркенгаш", "Ўзгиронлар ҳунар кенгаши", "Ўзбекбирлашув", Маҳаллий саноат халқ кўмитаси, Курилиш материаллари халқ кўмитаси, Ўзмахсус савдо, Бош савдо, Ҳарбий савдо, Матлубот уюшмаси, Балиқ ови матлубот уюшмаси, Темир йўл буфет, Дарё флоти ҳамда бошқа кўплаб идоралар негизида хизмат кўрсатилди [10].

Ўзбекистонда 1940 йилда 10.000 нафар аҳолига 4 та овқатланиш муассасалари тўғри келган бўлса, бу кўрсаткич Грузияда 5 тани, Озарбайжонда -7, Латвияда-5, Эстонияда-5 тага тўғри келган [11].

XX асрнинг 60-йилларида аёлларни уй-рўзғор ишларидан озод этиш ва

уларнинг рўзгор ишлари билан бандлиги масаласи ҳам тадқиқотчилар томонидан ўрганила бошланди. Жумладан, ўша даврда В.С.Семёнов томонидан олиб борилган тадқиқотларга кўра, уй-рўзгор ишларининг барчасини тахминан 75 фоизини аёллар бажарганлигини қўйидагича маълум қилинади. Бирон жойда ишлаётган аёл ҳар куни ишдан сўнг ўртача 3-4 соат вақтини рўзгор юмушларига сарф этган. Яъни, 2-2,5 соат вақт озиқ-овқат маҳсулотларини сотиб олишга, овқат тайёрлашга, дастурхонни безашга, идишларни ювишга, уй тозалашга ва бошқа ишларга кетган. Муаллиф бу орқали аёлларни ўз билимини оширишига, жамоат ишида фаоллигига, спорт билан шуғулланишига, маданий даражасини ўстиришга имкониятлари камайганлигини қайд этади [12].

Умумий овқатланиш тизимини фаолият кўрсатиш йўналиши бўйича асосан бир неча йўналишга ажратиш мумкин. Жумладан улар сирасига аҳоли яшайдиган ҳудудларидаги умумий овқатланиш муассасалари, йирик корхона ва ташкилотлардаги умумий овқатланиш муассасалари, аҳоли гавжум бўладиган жойлардаги, турли шаклдаги ўқув юртларидаги ҳамда дам олиш сиҳатгоҳларидаги умумий овқатланиш муассасаларини мисол бўлади.

1960 йилларда республикадаги бир қанча вилоятларда тизимни ривожлантириш, моддий-техник базани мустаҳкамлаш ҳамда умумий овқатланиш муассасаларининг тегишли муаммоларини бартараф этиш ишларига жойлардаги маҳаллий ҳукумат раҳбарларининг эътиборсизлик билан ёндошаётганликлари соҳага салбий таъсир ўтказган. Турли вазирликлар ва юқори идоралар томонидан ҳам таркибидаги қўйи тармоқларда тизимни ривожлантиришга етарли эътибор қаратмаганликлари оқибатида, республикадаги завод ва фабрикалардаги ошхоналарда бир ўринга меъёр бўйича 6 киши ўрнига 11 киши тўғри келган [13]. Шунингдек, Бухоро, Қашқадарё, Андижон, Самарқанд вилоятлари ҳамда ҚҚАССРдаги саноат корхоналарида ошхоналардаги ўриндиқлар сони 1000 кишига меъёрдагидан 3-2 баробар кам бўлган [14].

Бундан ташқари, XX асрнинг 60-йиллари якунида Самарқанд, Бекобод шаҳарларидаги темир-бетон буюмлари ва цемент заводлари, Қўқон шаҳридаги пахта заводи, Бухородаги пойабзал фабрикаси ҳамда бошқа корхоналардаги ошхона ва буфетлар хизмат кўрсатиш учун ноқулай биноларда жойлашганлиги, омборхоналар йўқлиги, ўриндиқлар жуда камлиги аниқланган. Шу каби ҳолат юзасидан, Тошкент шаҳридаги асбоб-ускуналар заводида 2000 нафар ходим ишлаган ва у ердаги ошхона 80 кишига мўлжалланган (бир ўринга меъёр бўйича 6 киши ўрнига, 25 киши тўғри келган), Тошкентдаги пластмасса буюмлар заводида 1500 нафардан ортиқ ишчилар ишлашган ва у ердаги ошхона 40 кишига мўлжалланган, Намангандаги костюм ва штапел матолар комбинат ошхонасида бир ўринга 30 киши тўғри келган [15]. Очиқ турдаги овқатланиш муассасалари Андижон, Самарқанд, Бухоро шаҳарларида 1000 кишига 12 тагача ўрин тўғри келган [16].

1970 йилда Ўзбекистонда давлат ва кооператив савдосининг чакана савдо айланмаси (умумий овқатланишни қўшган ҳолда) 1960 йилга нисбатан 4 маротабага ошди, умумий овқатланиш тизимни ўзи 2 маротабадан ортиққа ўсди, умумий овқатланиш корхоналари деярли 2 баробарга ошди. Шу ўринда таъкидлаб ўтиш лозим, аҳолини умумий овқатланиш корхоналари билан таъминланганлиги ўрганиб чиқилганда, ўша даврда умумий овқатланиш корхоналарида 1000 нафар аҳолига совет давлатида -34 та ўрин тўғри келган бўлса, бу кўрсаткич Украинада -34,5 тани, Ўзбекистонда эса атиги-27 та ўринга тўғри келган эди [17].

Умумий овқатланиш корхоналарида ишлаётган ходимларга ишлаш ва яшаш учун етарли шарт-шароитлар яратилмаганлиги, меҳнат таътилларини ўз вақтида берилмаслиги, иш вақтини меъёрига амал қилмаслик ҳамда шу каби қатор сабаблар натижасида кадрлар қўнимсизлиги катта кўрсаткичларни ташкил қилар эди. Жумладан. Тошкент рестороанлар трестида кадрлар қўнимсизлиги 21 фоизни ташкил этган, ишдан бўшаганларни 70 фоиздан ортиғи ўз ҳоҳишига кўра ишлаш ниятлари йўқлигини маълум қилишган [18].

Ушбу йилларда умумий овқатланиш тизими фаолиятга доир сўров ўтказилди. Унда иштирок этган респондентларнинг 48,1 фоизи умумий овқатланиш тизимидан ҳар куни фойдаланишларини, 15,5 фоизи алоҳида ҳолларда, 7 фоизи умуман фойдаланмасликларини, 11,2 фоизи эса ошхона, кафе ва рестороанлар хизматидан дам олиш кунлари фойдаланишларини маълум қилишган. Респондентларнинг 64 фоизи таомларнинг сифати пастлиги ҳамда қимматлигини оқибатида, иш жойи ва яшаш жойидаги ошхоналардан фойдаланмасликларини баён этишган [19].

Ўзбекистонда умумий овқатланиш тизимида қатор ўзгаришлар юз берди. 1971-1975 йилларда республикадаги шаҳарларда умумий овқатланиш тизими 45 фоизга ёки 100 ўриндиққа ошди, шу жумладан саноат корхоналарида, қурилишларда, транспортда 30 минг ўринга, олий ва ўрта махсус ўқув юртларида эса -4 минг ўринга, умум таълим мактабларида-70 минг ўринга ошди. Шунингдек, 1000 нафар ишловчиларга 160 ўрин, 1000 нафар талабага -100 ўрин, 1000 нафар ўқувчига -57 ўринни ташкил этди [20].

Бироқ, жойларда моддий-техник базанинг йўқлигидан аҳолининг умумий овқатланиш тизимидаги ўсиб келаётган эҳтиёжларини тўлиқ бартараф этишнинг иложи йўқ эди [21].

Республикадаги олий ва ўрта махсус ўқув юртларида жумладан, Тошкент темир йўл транспорти муҳандислари институтида, педагогика институтида, рус тили ва адабиёти институтида ҳамда Фарғона политехника институтида -100 ўринли, СамДУ да -250 ўринли ва бошқа ўқув юртларида овқатланиш масканлари барпо этилиши натижасида, ўриндиқлар сони 4790 тага ошди. Лекин, 1000 нафар талабага меъёр бўйича 180 ўриндиқ эмас, балки 98 та тўғри келар эди [22].

Халқ назорати қўмитаси томонидан 1975 йилда умумий овқатланиш корхоналарининг фаолияти текширилганида Архитекторлик институти қошидаги 12-сонли ошхонада овқатларга керакли маҳсулотларни қўшилмаганлиги, Бухоро шаҳридаги 17 та мактаб ошхоналарида сутли ва сабзавотли овқатларни, иссиқ ичимликларни ташкил этилмаганлиги, бундан ташқари Бухоро шаҳридаги 10-сонли мактаб ошхонасида таомларга керакли маҳсулотларни белгиланган меъёридан кам миқдорда қўшилганлиги аниқланган. Бундан ташқари, шаҳардаги "Чернышевский" номли ўрта мактабда 908 нафар ўқувчи учун 48 та ўриндиқ, Қурилиш техникумига хизмат кўрсатувчи 23-сонли ошхонада 700 нафар талаба учун 20 та ўриндиқ бўлган [23]. Бу борада Андижон вилоятидаги мактаблардаги ошхоналардаги ўриндиқлар сони 1000 нафар ўқувчига 27 тага тўғри келган (меъёр бўйича 250 ўрин) [24] бўлса, бу даврда Жиззах вилоятида умум таълим мактабларида бу кўрсаткич 50 ўринни ташкил этган [25].

1980 йилда Тошкент, Фарғона, Самарқанд, Кўқон ва Андижон шаҳарларида янгича замонавий лойиҳадаги ошхоналар фойдаланишга топширилган. Лекин, республикада 1000 нафар талабага белгиланган меъёр асосида 200 ўриндиқ ўрнига 118 та тўғри келган, Қашқадарё вилоятида эса 95 та ўрин, Хоразм вилоятида-83 та ўрин, ҚҚАССРда -81 та ўрин тўғри келган. Олий ва ўрта махсус ўқув

юртларида ошхоналарни ташкил этилмаганлиги натижасида талабалар ўқув юрти худудидан ташқарида бўлган жамоат ошхоналарида нисбатан қиммат нархларга овқатланишга мажбур бўлишган. Шунингдек, кўплаб ўқув юртларидаги мавжуд ошхоналарда санитария ва гигиена қоидаларига риоя этилмаглиги, биноларни фаолият юритиши учун ноқулайлиги, яъни ошхонага мўлжалланмаганлиги аниқланган. Бактериологик текширувлар натижасида Андижон шаҳридаги 9 та талабалар ошхонасида, Самарқанд, Қўқон, Фарғона ва Тошкент шаҳарларида ўқув юртлари ошхонасида ошқозон-ичак таёқчасимон микроблари борлиги маълум бўлган [26].

Шу даврда республикадаги қатор умум таълим мактабларидаги ошхоналар фаолияти ҳам талабга жавоб бермас эди. Яъни ўтган йилларда бу борада бир қатор олиб борилган саъйи ҳаракатларга қарамасдан, бу йўналиш фаолиятида жиддий камчиликлар тўлиқ бартараф этилмаганди. Хусусан, Тошкент, Сирдарё ва Жиззах вилоятларидаги умум таълим мактабларидаги ошхоналар фаолияти ўрганиб чиқилганида, бу ҳолатни қўйидаги маълумотлар тасдиқлади: кўплаб ошхоналар ўз фаолияти учун номутаносиб бўлган биноларда жойлашган ва ишлаш учун элементар шароитлар мавжуд бўлмаганлиги аниқланган [27]. Шунингдек, мактаблардаги ошпазларнинг таомларни пишириш технологиясини билмасликлари натижасида, таомларга керакли массалиқларни кам миқдорда қўшилиши ёки ўрнига бошқа маҳсулотларни қўшиши, пишириш жараёни жиддий хатоликларга йўл қўйиши кузатилган [28].

Дарҳақиқат, Ўзбекистон ССР Соғлиқни сақлаш вазирлигининг ҳукумат раҳбарларига юборган маълумотномада, мактаблардаги мавжуд ошхоналарнинг 50 фоизда санитария ҳолати талабларига жавоб бермаслиги, биноларнинг фаолият учун номутаносиблиги, овқатланиш муассасаларда таомни тайёрлашга ҳамда ошхона ва идиш-товоқлар, анжомларни ювишга оид зарурий шароитларни яратилмаганлиги, етарли даражада ўриндиқлар билан таъминланмаганлиги маълум қилинади. Бундан ташқари, қатор мактабларда ошхонанинг ташкил этилмаганидан таомлар махсус олиб келинаётганлиги ёки яқин атрофдаги умумий овқатланиш муассасаларига мактабларни бириктирилганлиги баён этилиб, мактаблардаги ошхоналарда керакли миқдорда ўриндиқларнинг етишмаганлиги қайд этилади [29].

Ўзбекистон КП МК ҳамда Ўзбекистон Вазирлар кенгашининг 1985 йилдаги "1986-1990 йилларда ҳамда 2000 йилга қадар савдо ва умумий овқатланишни моддий-техник базасини келгусида ривожлантириш тadbирлари тўғрисида"ги қароридан келиб чиққан ҳолда узоқ йиллар мобайнида умум таълим мактабларида ўқувчиларни ошхоналар (ўриндиқ) хизмати билан билан таъминланганлиги совет мамлакатаида жуда паст даражалардан бири бўлган (46,4 фоиз), бунинг оқибатида ошхона хизматидан фақат ҳар иккинчи ўқувчи фойдалана олган [30].

Қайд этиш лозим, Б.Т.Бариновнинг "Региональные проблемы управления и планирования сферы обслуживания населения" китобида ҳам бу масалага тўхталинган. Хусусан, 1960-1985 йилларда совет мамлакатаидаги аҳолининг 10 минг нафар киши ҳисобида умумий овқатланиш муассасаларида ўриндиқлар билан таъминланганлиги 206 дан 731 гача ёки 3,5 маротабага ўсганлиги, бу борадаги ҳамда савдо майдонлари билан таъминланиш Молдавияда-6,9 маротабага, Белорусияда-5,1 маротабага, Арманистонда эса -4,6 маротабага кўпайганлиги, Кавказ орти (Грузия ва Озарбайжонда) республикалари ҳамда Ўрта Осиёда (Ўзбекистон, Туркманистон ва Тожикистонда) бу кўрсаткичлар ўта

паст даражада, яъни 3 мартабадан ҳам кам бўлганлигини қайд этилган [31].

4. Хулосалар:

Хулоса тариқасида айтиш мумкинки, коммунистик партиянинг "социалистик турмуш тарзи"ни тарғиб этиш ғоялари сифатида аёлларни уй ишларидан озод этиш [32], умумий овқатланиш муассасалари тизимини кенгайтириш ва фаолиятини яхшилаш, маиший хизмат кўрсатиш соҳасини кенгайтириш [33] кўрсатилган ҳолда хонадонларда аҳолининг таом тайёрлашларини чеклаш, бунинг ўрнига ресторан ҳамда кафеларда овқатланишларини йўлга қўйиш учун ҳаракат юз берди. Ўзбекистонда умумий овқатланиш муассасалари тизимини кенгайтиришга ва уларнинг фаолияти яхшилашга, аҳоли учун маълум бир қулайликлар яратишга эътибор қаратилди. Бироқ, бу борадаги ишлар Иттифоқнинг бошқа республикаларидаги каби жуда кенг ривожланмади ҳамда аҳоли ўртасида ташриф буюриш одатга кирмади. Бунга асосий сабаблардан бири, аксарият маҳаллий аҳоли азалдан бўш вақтини оила даврасида ўтказишни, нонушта, тушлик ёки кечки овқатни ҳам ўз оиласида тановвул қилишни одат қилганлиги, кўпгина умумий овқатланиш муассасаларида таомларнинг тайёрланиши, санитария-гигиена қоидаларига риоя этилиш ҳолати ва нархи аҳолининг талаб-истакларига тўғри келмаганлиги ҳамда аҳолининг ресторан, кафе ҳамда ошхоналарда доимий овқатланишлари учун молиявий имконият чекланганлиги эди. Масалан, 1940 ва 1960 йилларда Ўзбекистондаги ишчи ва хизматчиларнинг ўртача ойлик маоши миқдори Иттифоқ республикаларига қиёслаганда 13 ўринда, 1970 йилда 10 ўринда эди [34].

Умуман олганда, XX асрнинг 20-80 йилларида Ўзбекистонда совет ҳукумати томонидан умумий овқатланиш тизимини ривожлантиришда бир қатор тадбирлар амалга оширилди. Режалар белгиланди ва маълум маблағлар ажратилди. Бироқ, йиллар мобайнида аҳоли турар жойлари, турли ўқув юртлари ва йирик ташкилотларда умумий овқатланиш муассасаларини барпо этиш, ривожлантириш ва мавжуд муаммоларини ҳал этишга етарли эътибор қаратилмади. Бу эса ўз даврида аҳолининг умумий овқатланиш муассасаларига бўлган эҳтиёжида кўзга ташланди.

Иқтибослар/Сноски/References

1. The Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated February 7, 2017 № UP-4947 "On the strategy of actions for the further development of the Republic of Uzbekistan". (http://lex.uz/pages/getpage.aspx?lact_id=3107036).

2. Khaydarov N.Kh. Improvement of financial relations in the service sector // Collection of materials of the international scientific-practical conference on "Strengthening the role of the financial sector in Uzbekistan and using best international experience in it". - Tashkent: TMI. "ECONOMY-FINANCE", 2015. -p.29.

3. Public catering enterprises include:

Factory, kitchen, factory (cooking, pre-production, distributor, etc.), restaurants, wagon-restaurants, general-purpose cafes, special cafes (youth, children's, ice cream, confectionery, cafe machine): common cafes, special cafes (kebabs, cutlets, sausages, dumplings, grits, soups, cakes, pancakes, sandwiches): teapots, tea places, bars (beer, vinyl, cocktail bar, cocktail, milk) cafeterias (department store under the shop), buffets, coupons, confectionary shops, semi-finished shops, confectionery, confectionery and flour products.

4. National Encyclopedia of Uzbekistan. 9th unit - Tashkent: State Scientific

Publishing House "National Encyclopedia of Uzbekistan", 2005. (Electronic form).

5. Khidoyatov M.S. The development of a culture of life in the conditions of various types of rural settlements. Diss ... Ph.D. sciences. - Tashkent, 1989. -P.3 .; Razhabova M.D. A steady increase in free time is one of the laws of the construction of communism. Diss. Cand. Philos. sciences. Tashkent 1968. -173 p .; Shadiev R.Kh. Service sector and standard of living of the population. Tashkent: Uzbekistan. 1974. - P.57 .; Barinov B.T. Regional problems of management and planning of public services. -Moscow: Nauka, 1989. - P.28-30 .; Yusupov E. General and special in the destruction of the antithesis between the city and the village.T .: Uzbekistan, 1972. - P.258.

6. National Encyclopedia of Uzbekistan. 9th case- Tashkent: State Scientific Publishing House "National Encyclopedia of Uzbekistan", 2005. (Electronic form).

7. Chaus N.V. The catering system in the USSR in poster art. // Modern problems of service and tourism. 2010. -No. 3. - S. 16-22. (Electron resource: tourlib.net/statti_tourism/chaus.htm)

8. Shodmonova S. The transformation processes in the cities of Uzbekistan (1917-1941). - Tashkent: Adabiyot uchqunlari,, 2015. -p. 151.

9. Shodmonova S. Literature shown. - p. 151.

10. NAU, R.91 stock, list 11, case 10, number sheets and page 53.

11. Shodmonova S. The transformation processes in the cities of Uzbekistan (1917-1941). - Tashkent: Adabiyot uchqunlari, 2015. - p 152.

12. Semenov V.S. Service industry and its employees. - Moscow: Publishing House of Political Literature, 1966. - P. 174.

13. NAU, Fond R.91 stock, list 11, case 298, page 59.

14. NAU Fond R 91, list-11, case 427, page 3.

15. NAU Fond R 91, list-11, case 427, page 4.

16. NAU Fond R 91, list-11, case 427, page 70.

17. Shadiev R.Kh. Service sector and standard of living of the population. Tashkent: Uzbekistan. 1974. - P. 57.

18. NAU Fond R 91, list-11, case-532, page 63.

19. Shadiev R.Kh. Service sector and standard of living of the population. Tashkent: Uzbekistan. 1974. - P. 144-145.

20. NAU Fond R 91, list-11, case-1144, page 2.

21. NAU Fond R 91, list-11, case-429, page 29.

22. NAU Fond R 91, list-11, case-922, page 36.

23. NAU Fond R 91, list-11, case-1046, page 19.

24. NAU Fond R 91, list-11, case-1407, page 6.

25. NAU Fond R 91, list-11, case-1407, page 13.

26. NAU Fond R 91, list-11, case-1576, pages 170-171.

27. NAU Fond R 91, list-11, case-1629, page 3.

28. NAU Fond R 91, list-11, case-1629, page 4.

29. NAU Fond R 91, list-11, case-2531, page 81.

30. NAU Fond R 91, list-11, case-2531, page 81.

31. Barinov B.T. Regional problems of management and planning of public services. - Moscow: Nauka, 1989 .- P.28-30.

32. .Zuykova E.L. Genesis under socialism. -Moscow: Publishing house of Moscow University, 1977. - P. 3.

33. For a healthy life. (Material and moral foundations of Socialist life-MI Lifanov) - Tashkent: Kzyl Uzbekistan, Pravda Vostoka and Uzbekistan Surkh, 1957. - P.6.

34. The national economy of the USSR for 70 years. Anniversary statistical yearbook. -Moscow: Finance and Statistics, 1987. (Electron resource: <http://ihistorian.Livejournal.Com/125169.Html>.)

ЎТМИШГА НАЗАР

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

LOOK TO THE PAST

№3 (2020)

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000